

SHEKSPIR VA RAUF PARFI SONETLARIDA PORTRET

Qayumova Nigora Muxtor kizi,
 Fakultetlararo chet tillar kaedrasi katta o'qituvchisi, Buxoro davlat universiteti
<https://doi.org/10.53885/edinres.2024.03.1.015>

Annotatsiya: Portret badiiy tasvir vositalaridan biri bo'lib, nasrda keng qo'llanadi. Nasriy asar sujetida alohida o'rin tutadi. Ammo she'riy asarda ham uchraydi, faqat she'rda portret turli satrlarda beriladi. Ayni damda, she'riy asarda ko'proq statik portret kam uchragan holda asosan dinamik portret qo'llanadi. Maqoda shu masala Shekspir va Rauf Parfi sonetlari ko'magida yoritilgan.

Kalit so'zlar: portret, statik portret, dinamik portret, badiiy tasvir vositasi, nasr, she'r, sonet, sonetnavis, personaj, peyzaj, shoir, lirik qahramon.

ПОРТРЕТ В СОНЕТАХ ШЕКСПИРА И РАУФА ПАРФИ

Каюмова Нигора Мухтар кизи,
 Старший преподаватель Межфакультетской кафедры иностранных языков
 Бухарский государственный университет

Аннотация: Портрет является одним из средств художественного изображения и широко используется в прозе. Особое место в теме произведения занимает проза. Но оно встречается и в поэзии, только в поэзии портрет дан в разных строках. На данный момент в поэзии чаще всего используется динамический портрет, более статичный портрет встречается реже. Этот вопрос рассматривается в статье с помощью сонетов Шекспира и Рауфа Парфи.

Ключевые слова: портрет, статический портрет, динамический портрет, художественный образный инструмент, проза, стихотворение, сонет, автор сонета, персонаж, пейзаж, поэт, лирический герой.

A PORTRAIT IN THE SONNETS OF SHAKESPEARE AND RAUF PARFI

Qayumova Nigora Muxtor kizi,
 Senior teacher of the Department of Interfaculty of foreign languages
 Bukhara State University

Abstract: Portrait is one of the means of artistic representation and is widely used in prose. Prose takes a special place in the subject of the work. But it is also found in poetry, only in poetry the portrait is given in different lines. At the moment, dynamic portraiture is mostly used in poetry, with more static portraiture being less common. This issue is covered in the article with the help of Shakespeare and Rauf Parfi's sonnets.

Key words: portrait, static portrait, dynamic portrait, artistic image tool, prose, poem, sonnet, sonnet writer, character, landscape, poet, lyrical hero.

Kirish. Ingliz shoiri Shekspir va o'zbek shoiri Rauf Parfi sonetlarini turli jihatlariga ko'ra chog'ishtirish mumkin. Ikki shoirning portret yaratish mahoratini qiyoslash ham sonet poetikasi tadqiqi uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, portret badiiy adabiyot yaralganidan buyon keng qo'llanib kelinadigan badiiy tasvir vositasidir. Badiiy asarlarda portret qahramonning kimligini yaxshiroq tushuntirish, uni o'quvchining tasavvurida gavdalantirish uchun kerak. Portretning yuzaga kelishi asar janriga hamda ijodkorning ijod qilish uslubiga bevosita bog'liq bo'ladi. U orqali adib o'quvchilar uchun eng muhim deb hisoblagan jihatlarini ochib beradi.

“Portret – personajning so'z vositasida tasvirlangan tashqi ko'rinishi (qiyofasi, jussasi, kiyimi, yuz-ko'z ifodalari, tana holati va harakatlari, qiliqlari), o'quvchi tasavvurida jonlanadigan to'laqonli inson obrazini yaratish va uning xarakterini ochish vositalaridan biri. Portret epik asarning kompozitsion unsuri bo'lmish tavsifning bir ko'rinishidir” [2.226.]. “Adabiyotshunoslik lug'ati”da portret shartli tarzda ikkiga bo'linishi aytiladi: a) statik portret; b) dinamik portret. Olimlarning fikricha, personajning tashqi qiyofasi sujet voqeasi to'xtatilgan holda ancha mufassal, detallashtirib chizilsa, statik portret yuzaga keladi. Dinamik portret esa mufassal tasvir berilmay, qahramonning tashqi ko'rinishiga xos ayrim

detallar keltiriladi. Masalaning bir jihatiga e'tibor qaratsak: lug'atda portret nasrga xos badiiy tasvir vositasi sifatida ta'riflangan. Bu o'rinli. Bizningcha, bu badiiy tasvir vositasi nasriy asarda to'laqonli qo'llangan holda, liro-epik asarlarda ham uchraydi. Aytish lozimki, lirik asarlarda ham portret uchraydi, ammo nasriy portret dan farqlanadi. Lirik asarlarda, asosan, dinamik portret uchraydi, portret uchun zarur tasvirlar turli satrlarda bo'lishi mumkin.

Qirq qahraton qishning ayoz shamoli
Iz solsa manglaying, yuzlaringga, hay
Qayda qolgay sening oydek jamoling
Tengsiz latofating qaylarda qolgay?[1.235.]

Metodlar. Shekspir do'stiga bag'ishlangan sonetida "manglay, yuz, soch, yonoq, ko'zlar" so'zlari orqali do'stining hali navqiron yoshda ekanligiga ishora qiladi. U yaratgan portret sonetda sochilgan tarzda kelgan, ya'ni shoir do'stining qiyofasiga xos xususiyatlarni bir joyda bermaydi. Sonetda do'stining yoshlikdagi va yillar o'tgandan keyingi qiyofasiga xosliklar keltirilib qiyoslanadi. Sonetdagi satrlardan foydalanib, do'stining portretiga xos ma'lum jihatlarni keltirish lozim: yoshligida sochi to'liqlik, yonog'i yolqinli dostining jamoli oydek bo'lgan. Vaqt o'tgach, do'stining sochi to'liqlik bo'lmay qolgan, yolqinli yonog'i soyali, ya'ni keksargan, ko'zlari so'niq. Shoir "qirq qahraton qish" birikmasi orqali qahramonning yoshini aytar ekan, do'stining umridagi tadrijni ko'rsatadi.

Va lekin javobing bo'lar munosib,
Gar desang, boqingiz bolalarimga.
Ko'rk-u tarovatkim, etmishdi nasib,
Baxsh etdim gullarim, lolalarimga[1.235].

Shoir do'stida ko'rgan barcha ko'rk-u tarovat uning bolalariga ko'chganini ta'kidlaydi. Sonetda do'sti misolida shoir inson umri o'tkinchi ekanini, ayni damda, davomiyligini tazod yo'rdamida yorqin ifoda etadi. Dinamik portret inson umri mohiyatini anglatishda qo'l kelgan.

Uningdo'stiga bag'ishlangan yana bir sonetida do'stining kelishgan yigitligi tasvir etilgan. Shoir zamonga murojaat qilar ekan, xohlasang "sherning tirnog'ini sindir", "yo'lbarsning tishini qoqib ol", "qaqnusni o'tda yoq", "ammo bir gunohdan tiyl" der ekan, o'tinadi:

Manglayiga ajin solma do'stimning,
Munis chehrasini abgor aylama.
Ko'rkam qiyofasi, jamoli uning
Barcha zamonlarga bo'lsin namuna [1.252].

Shoir do'stining chehrasi munis, qiyofasi ko'rkam ekanini she'rxoniga anglatar ekan, olqish orqali do'stiga ezgulik istagan mehribon do'st sifatida gavdalanadi.

Shekspir sonetlarida ko'proq do'st, mahbuba qiyofasi dinamik portret orqali namoyon qilinadi. O'zining 130-sonetida mahubasining portretini keltiradi. Ammo Shekspir ushbu sonetda ma'shuqasini o'zga shoirlar o'z yorini maqtab tasvirlaganidek aks ettirmaydi. Sevgilisi ilohalardek go'zal bo'lmasa ham shoir uni shu holda sevishini ta'kidlamoqda.

Sevgilim ko'zlari yulduz emasdir,
Qirmiz lablari ham yoqutmas aslo.
Siynasi ham qordek oq emas, harir,
Sochlari sunbulmas, mayin, timqaro.

Damashqning oq, qizil atirgullarin.
Uning yanog'iga etmasman qiyos.
Dunyoning muattar mushk-u anbarin,
Demasman, yorimdan taralgay, xolos[1.363].

Natijalar. Shoir go'zallarga beriladigan odatiy ta'riflarni keltirar ekan, o'zga shoirlar tasvirleydigan go'zallar portretini yuzaga keltiradi va uning yorida bunday go'zallik yo'qligini aytadi. Shoir "Ammo uning o'sha maqtovga loyiq Hur-u parilardan kamlik yeri yo'q" deb sonetni yakunlar ekan, muhabbatining qudratini ko'rsatib bera olgan. Shekspir dinamik portretni hosil qilar ekan, lirik qahramonining ichki qiyofasini ham anglata oladi. "Portret qahramonning tashqi jihatlari haqidagina emas, uning ichki, ma'naviy qiyofasi, fe'l-atvori haqida ham ma'lum tasavvur beradi. Hayotda, ko'pincha, kishining qiyofa, ko'rinishi uning fe'l-atvorini bildirib turgani singari, badiiy asar qahramonlari portretlari ham ularning

ichki qiyofasiga moslab tasvirlanadi”[4.62.].

Ingliz xalqining betakror sonetnavisi singari yetuk shoirimiz Rauf Parfi ham o‘z sonetlarida dinamik portretidan foydalandi. “Buyuk jinoyatchi, buyuk qahramon” misrasi bilan boshlanuvchi soneti Hamletning o‘limiga bag‘ishlangan:

Yumilgan ko‘zlarda beshumor ochun,
Ko‘kargan lablarda aytmagan so‘zi,
Sen-da ketarsanmi, o, Hamlet nechun?

Kimlarga ishonib ketarsan, do‘stim.
Nahot yetar senga Yovuzlik kuchi?!
Yo‘q, seni o‘ldirdi shoirning o‘zi...[3.9]

Hamletning o‘lim onlari “yumilgan ko‘zlar”, “ko‘kargan lablar” orqali tasvirlab berilmoqda. Demak, portret faqat lirik qahramon qiyofasinigina emas, uning taqdirini ifodalashda ham zarur bo‘lar ekan.

Rauf Parfi sonetlarida yor tasviridan tashqari avtoportret va Vatan portreti uchraydi. Bu jihatdan Shekspirdan farqlanadi:

Shamol, sochlarimni tarama,
Oqarsa oqarsin azobdan.
Qismat, hayron bo‘lib qarama,
Axir ayirmading qahr-u g‘azabdan[3.17].

Ta‘kidlaganimizdek, sonetda lirik qahramon portreti to‘liq berilmay, ma‘lum bir jihatlari, ya‘ni lirik qahramon qiyofasiga xos ba‘zi xususiyatlar yoritiladi, xolos. Yana bir xarakterli tomoni, portretga xos jihatlar turli misralarda sochilgan holda uchraydi. Ularni yig‘sangiz, dinamik portret hosil bo‘ladi. Lirik qahramonning azobdan oqarishga mahkum sochlari, pichoqlar yetgan bo‘g‘zi, “Turkiy Dunyoning bahori”ga baxsh etilgan boshi. 1976-yilda yozilgan bu sonetda shoir dinamik portret orqali Vatan ozodligi yo‘lida jonidan kechishga tayyorligini o‘ziga xos tarzda ifoda eta olgan. “Soch, bo‘g‘iz, bosh” detallari lirik qahramon qiyofasini to‘liq ifoda eta olmaydi. Ammo shoirning maqsadini anglatishda dinamik portret ham alohida o‘rin tuta bilgan.

Sonetlardan birida dinamik portret faqat ko‘zdan iborat:

Nechun yana ko‘zim, kulmaysan nechun,
Nechun, sen yozmaysan inja qanoting.
Yana tortmakdami o‘shal mudhish tun,
Ufqda o‘chdimi, ey Quyosh, oting [3.21].

14 misra ikki to‘rtlik, ikki uchlik tarzida tartiblashtirilgan. Rauf Parfi she‘rda ko‘zni portretga xos jihat sifatida keltirar ekan, uch ko‘z haqida fikr yuritadi: muallif ko‘zi, Quyosh ko‘zi, yor ko‘zi. Shoir o‘z ko‘ziga murojaat qilar ekan, “kulmaysan nechun” deb murojaat qiladi. Quyoshga so‘zlar ekan, “Nechun, sen yozmaysan inja qanoting” deydi va “ko‘zlaringni och” deb undaydi. Quyoshning ko‘z ochishidan nash‘a sochilishi kerak. Shoir “Borliq Oq erklik ichradir” deb hisoblaydi. “Shodlik. Nur toshqini. Bir chaman. Bir bog‘” bo‘lishi sevgilisining ko‘ziga bog‘liq. Sevgilisining ko‘zi osmonli, undan yulduzlar uchgan”. Shoir sevgilisining ko‘zi haqida xulosaviy fikr aytadi: “Mangulik osmoni – bu teran ko‘zlar”. Biz faqat bir ko‘zdan iborat deb bilganimiz dinamik portret osmon kengligi qadar kengayadi. Shoir portret orqali boqiy muhabbatni ifodalay olgan.

To‘lg‘ongan sochlaring qora ilondir,
Vujudimga tashlar anglanmas qo‘rquv,
Ochilgan bag‘rimning dardi nolondir –
Sening ko‘zlaringdek teran, qorong‘u[3.25.].

Rauf Parfi dinamik portret yaratish jarayonida tashbehdan foydalanadi. Portret va peyzaj tashbeh ko‘magida hosil qilinar ekan, shoirning fikrlarini anglatadi. Portret va peyzaj bir-biriga shu qadar bog‘likki, ajratib tahlil qilib bo‘lmaydi. Shoir yor sochlari qora va uzun bo‘lganligi uchun uni ilonga o‘xshatadi. Bu sochlarni shamol o‘ynaydi, shamolda jon uzilgan barg kabi qaltiraydi. Rauf Parfi bir vaqtning o‘zida ham portret va peyzaj yaratib boradi. Lirik qahramonning sevgani “ko‘zlariga berkingan jahon” bilan uning ezilgan yuragini ezib to‘ymaydi. She‘r misralaridan so‘z yoki so‘z birikmalarini olib, peyzajni tartib bersak: qora ilon, o‘ynoqi shamol, uzilgan barg, qop-qora tani g‘imirlayotgan kecha, daryo. She‘rxon ko‘z o‘ngida manzara namoyon bo‘ladi. Dinamik portretga diqqat qiling: “To‘lg‘ongan sochlar”, “vujud”,

“ochilgan bag‘ir”, teran, qorong‘u ko‘zlar, qaltirayotgan jon, ezilgan yurak, ko‘zlarga berkingan jahon, yonayotgan tan, boqayotgan ko‘zlar, uzayib, jimirlab, suvga aylanib lim to‘lib oqayotgan jasad. Shoir mahorat bilan portret va peyzajni bir-biriga bog‘laydi, aniqrog‘i biridan ikkinchisini paydo qiladi. Sonetni o‘qiganda buni xos she‘rxon anglay oladi, ammo mahoratli shoir ifodasi barcha she‘rxonga birday anglashilmaydi.

Xulosa. Ko‘rinadiki, ikki davrning, ikki xalqning yetuk sonetnavislari o‘z g‘oyalarini ifodalashda portret dan unumli foydalanishgan. Faqat portret nasrdagi kabi ketma-ket jummalarda emas, turli misralarda sochilgan tarzda beriladi. Ikki shoir sonetlari misolida aytish mumkinki, ular dinamik portret dan ko‘proq foydalanishgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jamol Kamol. Saylanma. Shayxurrais. Yettinchi jild. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2022. – B.416.
2. Quronov D., Mamajonov Z., Sheraliyeva M. Adabiyotshunoslik lug‘ati. – Toshkent: Akademya, 2013. – B.408.
3. Rauf Parfi O‘zturk. Tavba: She‘rlar – Toshkent: Yozuvchi, 2000. – B.34. www.ziyouz.com kutubxonasi
4. Ulug‘ov A. Adabiyotshunoslik nazariyasi. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2018. – B.62.
5. Qayumova, Nigora. «DUNYO SONETCHILIGIGA NAZAR.» ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 41.41 (2023).
6. Qayumova, Nigora. «The Genre Sonnet in the Poesis of Shakespeare.» ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 32.32 (2023).
7. Qayumova, Nigora. «Formal and Contentual Coherence in the Sonnets of Rauf Parfi and Shakespeare.» ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz) 33.33 (2023).
8. kizi BURIYEVA, Qayumova Nigora Muxtor. «INGLIZ SHOIRLARI TALQINIDA SONET JANRI.» Ustozlar uchun 43.3 (2023): 102-106.
9. Qayumova, Nigora. «The harmony of form and content in the sonnet.» Центр научных публикаций (buxdu.uz) 40.40 (2023).
10. Qayumova, N. (2023). ШЕКСПИР ВА РАУФ ПАРФИ СОНЕТЛАРИДА БАДИИЙ ТАСВИР ВОСИТАЛАРИНИНГ ҚЎЛЛАНИШИ. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 30(30). извлечено от https://journal.buxdu.uz/index.php/journals_buxdu/article/view/9194
11. Qayumova, N. (2023). IDEOLOGY AND ART OF WILLIAM SHAKESPEARE’S SONNETS. Theoretical Aspects in the Formation of Pedagogical Sciences, 2(8), 94–97. извлечено от <http://econferences.ru/index.php/tafps/article/view/5514>
12. Qayumova, N. (2023). DUNYO SONETCHILIGIGA NAZAR. ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz), 41(41).